

היינו בעכו"ם, וכדאוקימנא לעיל בזיבח וניסך וקיסר לעבודה זרה. ופיפא ד"חומר בשאר מצות משבת" היינו בשאר מצות, ולא בעבודה זרה.

ומבארין את הסיפא: ו"שנג בלא מתכוין" בשאר מצות דחייב — היכי דמי?

כגון, שהיתה לפניו חתיכת חלב, דסבור דהחלב שלפניו — שומן הוא, ואכלו⁽¹⁾ [וקרי ליה "בלא מתכוין" כיון שלא נתכוין לאכול חלב].

מה שאין כן בשבת. דפטור אם אירע באופן דומה. וכגון דנתכוון לחתוך את התלוש, וחתך את המחובר, שהוא פטור — משום דהוי מתעסק.

אבל באכילת חלב חייב גם במתעסק, דקיימא לן "המתעסק בחלבים ובעריות — חייב חטאת, שכן נהנה"⁽²⁾.

הרי מבואר בברייתא כדברי רבא, שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור.

אלא משכחת לה ב"אומר מותר", שטועה בעצם האיסור, שסבור שאין איסור עבודה זרה בתורה. וכגון גר שנתגייר לבין הגויים.⁽⁵⁾ [וכיון שלא ידע מעולם מהאיסור נקרא "אינו מתכוין". רש"י סנהדרין סב ב ד"ה אלא].

ואכתי תקשי, הא דקתני בברייתא מה שאין בשבת, דפטור לגמרי. ואי מיירי באומר מותר למה יפטר לגמרי בשבת? שאעפ"י שהאומר מותר הוא שוגג גם בעצם השבת וגם באיסור המלאכות, מכל מקום הרי זה "העלם זה וזה בידו".

והרי עד כאן לא בעא מיניה רבא מרב נחמן [לעיל ע ב] בהעלם זה וזה בידו אלא אי לחיובי חדא חטאת אי לחיובי תרתני. כלומר, על כל מלאכה ומלאכה. אבל מפטרי לגמרי — לא. דפשיטא שחייב לפחות חטאת אחת?

ומסיק רבא לראייתו דנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור: אלא, לאו, "שאר מצות" דרישא וסיפא לא מיירי בענין אחד. דרישא ד"חומר בשבת משאר מצות"

עג-א

הערה 4].

1. מכאן הוכיחו לעיל עב ב בתוס' ד"ה נתכוין, דלא כרש"י בענין מתעסק. שלדבריו, בנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר היינו בשני דברים, שנתכוין לזה וחתך את זה. אם כן גם הכא היה צריך לומר שהיו לפניו חלב ושומן ונתכוין לאכול את השומן ואכל את החלב.

2. בטעם הדבר שהנהגה אינו נפטר מדין מתעסק, כתב בספר אתוון דאורייתא כלל כ"ד, דיסוד פטור מתעסק הוא, משום שכל דבר שלא

לעבוד עבודה זרה אפילו כשעושה זאת רק מיראה. אלא שכאן הדברים אמורים ביחס לעונשו באם לא מסר עצמו, ועבד, שאינו חייב מיתה בבי"ד במזיד, ולא קרבן חטאת בשוגג. תוס' ד"ה רבא.

5. תוס' בד"ה עד כאן, חולקים על זה. דהא ככהאי גונא הוי שוכח עיקר שבת ואינו ענין להעלם זה וזה בידו. אלא מיירי שנתעלם ממנו איסור עבודה זרה שאם יזכירוהו יזכר מיד, ולפיכך לא הוי כשוכח עיקר שבת אלא כשוכח שהיום שבת. ואזלי לשיטתם לעיל ע ב [עייין שם

את המחובר — חייב, לפי שאינו בכלל "מתעסק".

איתמר: נתכוין לזרוק חפץ ברשות הרבים שתיים אמות, וזרק ארבע אמות:

רבא אמר: פטור.

אביי אמר: חייב.

ומבארין: **רבא אמר פטור**, היות דהא לא קמיכווין לזריקה דארבע אמות אלא לזריקת שתיים, שאינה מלאכת איסור והוי ליה מתעסק, שהרי הוא מתעסק בדבר היתר ועלה בידו איסור.

אביי אמר חייב, היות דהא קמיכווין על כל פנים לזריקה בעלמא, ולכן אין זה מתעסק אלא שוגג.

ועוד איתמר: אדם שזרק חפץ ארבע אמות ברשות הרבים בטעות, משום שהיה כסבור שהוא זורק את החפץ בהיתר ברשות היחיד, ונמצאת שהיא רשות הרבים:

רבא אמר: פטור.

ואי אפשר להעמיד את הברייתא שהפטור בשבת הוא דוקא בנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר. שהרי לגבי שאר מצות אוקימנא שהתכוין לאכילת שומן שהיא פעולה הדומה לאכילת חלב, אלא שהיא אכילת היתר. ועל כרחך, בשבת נמי בהכי מיירי, שאפילו נתכוין לחתוך הוי מתעסק, כיון שלא נתכוין לחיתוך דאיסורא.

ואביי אמר לך: (3) **שגג בלא מתכוין** בשאר מצות אינו כמו שהעמדנו דסבור על חלב שהוא שומן ולכן אכלו. אלא **היכי דמי** — בכגון שהיה לפניו חלב נימוח, **דסבור רוק הוא**, ולא ידע כלל שהוא דבר מאכל, **ובלעו**, ונמצא שלא התכוין כלל לאכילה, שהרי רוק אינו בר אכילה, ורק שם "בליעה" שייך בו, כדכתיב באיוב "עד בלעי רוקי".

ובדומה לך, הא דקתני "מה שאין כן בשבת, דפטור" היינו דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר, שרק אז הוא פטור משום מתעסק לפי שלא התכוין כלל לחתוך.

אבל, נתכוין לחתוך את התלוש וחתך

במעשה של הגוף, והרגשת הנאה היא בנפש החיונית, ונחשבת ככונה [ועיין לשון רש"י בסנהדרין סב ב ד"ה שכן נהנה: "הלכך חשיב בכונה"].

3. לכאורה, לאביי מעיקרא לא קשיא, דאפשר לאוקמא במאהבה ומיראה, כדאמרינן לעיל "הניחא לאביי דאמר חייב". אלא, שגם שם לא התכוונה הגמרא אלא לומר דלאביי ניחא הא דעבודה זרה. אך המשך הברייתא קשה גם לדידיה, מדוע בשבת פטור מאהבה ומיראה? תוס' ד"ה הניחא, לעיל עב ב.

נעשה מדעתו וכונתו, הרי זה נחשב כאילו נעשה ממילא, ואין כאן מעשה האדם. וכל זה בשאר עבירות, אבל בחלבים ועריות עיקר האיסור והבלתי נרצה הוא ההנאה, ולכן אפילו כאשר האדם לא עשה את הפעולה בעצמו, מכל מקום הרי הוא נהנה ועבר על תכלית האיסור.

ובקהלות יעקב סימן ל"ה כתב לבאר בדרך אחרת, שענין מתעסק הוא משום שחסרה הכונה, והתורה לא חייבה עבור מעשה בלא כונה. והיכא דנהנה נחשב הרגשת הנאה בגופו ככונה, שענין כונה הוא השתתפות הנפש

ואבוי אמר: חייב. (4)

ומבארנין: רבא אמר פטור, היות דהא לא מיכוין לזריקה דאיסורא.

ואבוי אמר חייב, היות דהא קא מיכוין לזריקה בעלמא.

ואמרינן: וצריכא לאבוי ורבא להשמיענו פלוגתתם בכל שלשת האופנים, למרות שהם דומים זה לזה.

דאי אשמעינן רק מחלוקתם קמייתא, בנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, הוה אמינא דוקא בהחוא קאמר רבא דהוי מתעסק, דהא לא קמיכוין כלל לחתיכה דאיסורא, ולא נעשתה מחשבתו לחתוך תלוש.

אבל נתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע, דארבע אמות בלא תרתי לא מוזרקא ליה שבכל זריקת ארבע אמות יש גם זריקת שתי אמות, אם כן הרי נעשתה מחשבתו שחשב לזרוק שתיים, אלא שעשה יותר ממה שחשב לכתחילה לעשות, אימא מודה ליה לאבוי דלא הוי בכלל מתעסק, הילכך צריך להשמיענו שגם בזה חולק רבא.

ואי אשמעינן בהא דנתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע, הוה אמינא דוקא בהא קאמר רבא דהוי מתעסק, דהא לא קמיכוין לזריקה דארבע, ופחות מארבע לא שם "זריקה" עלה.

אבל, כסבור שהוא רשות היחיד ונמצא רשות הרבים, דמיכוין לזריקה דארבע, שהיא מעשה זריקה גמור, אלא כסבור שהיא זריקה המותרת, אימא מודי ליה לאבוי דלא הוי מתעסק, (5) הילכך צריכא להשמיענו שגם באופן כזה נחלקו רבא ואבוי.

ומותבינן לרבא: תנן: אבות מלאכות — ארבעים חסר אחת הן.

והוינן בה: מנינא למה לי? ואמר רבי יוחנן: שאפילו אם עשאן כולן בהעלם אחד — חייב קרבן חטאת על כל אחת ואחת.

וכפי שנתבאר במתניתין בריש פרקין, הרי רק בודון שבת ושגגת מלאכות הוא חייב על כל אחת ואחת.

בשלמא לאבוי, דאמר כי האי גוונא

ומדבריהם משמע דרש"י מודה גם בטעה באותו דבר עצמו דהוי מתעסק. וצריך עיון, דברש"י כריתות יט ב ד"ה מתעסק, כתב להדיא שחלב שסבור עליו שהוא שומן הוי שוגג ולא מתעסק. ואם כן תגדל הקושיא על רש"י, שהרי כאן משמע שגם בכהאי גוונא הוי מתעסק.

5. קשה, מה חידוש יש בזה יותר מנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר? [לשיטת

4. עיין הערה 1. ובתוס' הרא"ש הקשה גם מכאן על רש"י, שהרי יש כאן חידוש לעומת המחלוקת דלעיל בנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, שאפילו באותו דבר עצמו שטעה בו וסבור שהוא היתר נמי הוי מתעסק. ואם כן, הוי ליה לאפלוגי באותו אופן שנחלקו לעיל, אלא שנתכוין לחתוך את התלוש ונמצא שהוא עצמו מחובר, ולמה הוצרכו לחלוק בהיכי תימצא אחרת?

דנתכוין לזרוק שתיים, שהוא חצי משיעור המלאכה, וזרק ארבע, חייב חטאת — משכחת לה שישגוג בכל מלאכות שבת ועדיין הוא בכלל זדון שבת. וכגון, דידע לאיפורה דשבת שהיום שבת, וידע לה איסור מלאכות אלא דקא טעי בשיעורין, שנתכוין לעשות פחות מכשיעור מלאכה, ועשה כשיעור. וכך בכל מלאכה ומלאכה [שכל המלאכות נאמר בהן שיעור שחייבין עליו].

אלא לרבא, דאמר שאם התכוין לעשות פחות מכשיעור [כגון במתכוין לזרוק שתי אמות] פטור מחטאת משום דהוי מתעסק, על כרחך ששגגתו המחייבת חטאת היא בכך שסבור שעצם המלאכה מותרת.

אם כן תיקשי, היכי משכחת לה חיוב חטאת על כל מלאכה ומלאכה בזדון שבת ושגגת מלאכות? והרי כיון שהוא סבור שכל המלאכות מותרות — במה נבדל אצלו יום השבת מיום חול, כדי שיקרא "זדון שבת"?

הניחא אי סבר לה רבא כרבי יוחנן, דאמר כיון שישגוג בעונש הכרת, אעפ"י שהויד בלאו, שהוא יודע מהאיסור, בכל זאת חשיב שוגג לחיוב חטאת, כי אי ידיעת חומר העונש מחשיבה אותו כ"שוגג" — משכחת לה לזדון שבת ולשגגת כל המלאכות, בכגון דידע לה לשבת בלאו, שיש איסור לאו

בכל המלאכות, אלא שישגוג בכך שסבור שאין עליהן עונש כרת.

אלא, אי סבר לה רבא כרבי שמעון בן לקיש, דאמר אינו חייב חטאת עד שישגוג בלאו וכרת, תקשי: דידע ליה לשבת — במאי?

ומתריצין: דידע לה באיסור תחומין, שידע מאיסור יציאה אל מחוץ לתחום בשבת, ואת כל שלשים ותשע המלאכות הוא לא ידע [ואיסור יציאה מחוץ לתחום אינו מכלל המלאכות], ואלבא דרבי עקיבא, דסבר דאיסור תחומין הוא מן התורה.

מתניתין:

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. (6)

ואלו הן:

א. הזורע.

ב. והחורש.

ג. והקוצר.

ד. והמעמר, האוסף שבלים שנקצרו או שאר גידולי קרקע תלושים [במקום גידולם] ועושה מהם ערימה.

התוס' בענין מתעסק עיין לעיל עב ב הערה [1] שהרי גם שם יש על חתיכת תלוש שם של "חתיכה" ובכל זאת הוא פטור משום מתעסק.

ויש לומר, דסלקא דעתין דכאן לא הוי מתעסק משום שאין זו טעות כל כך, שזריקה

ברשות היחיד דומה היא למלאכה, כי מה לי רשות הרבים מה לי רשות היחיד. תוס' הרא"ש.

6. נקט האי לישנא ולא שלשים ותשע, אגב המשנה במסכת מכות "כמה מלקין אותו -

ה. והדש, החובט את השבלים להוציא מהם את הגרעינים.

ו. והזורה, הזורק באויר את תערוכת המוץ עם גרעיני התבואה לאחר הדישה כדי להפריש את הקש מהגרעינים באמצעות הרוח.

ז. הבורר פסולת מתוך האוכל בידו.

ח. הטוחן.

ט. והמרקד, מנפה את הקמח בנפה.

י. והלש.

יא. והאופה.⁽⁷⁾

מבואר לעיל מט ב, שלמדים מכך שנסמכה פרשת שבת לפרשת מלאכת המשכן, שכל המלאכות שהיו במשכן הן "אבות מלאכות" האסורות בשבת.

ארבעים חסר אחת". ושם נקט לשון זו משום שכן כתוב בתורה - "ארבעים יכנו".

ועוד יש לומר, משום שהעושה את כל שלשים ותשע המלאכות המנויות במשנתנו עושה בהכרח ארבעים מלאכות, אלא שאינו מביא עליהן אלא שלשים ותשע חטאות, באשר התופר שתי תפירות אינו חייב אלא אם גם כן קשר את החוטין בשני קשרים אחד בתחילת התפירה ואחד בסופה, כמבואר בגמרא להלן עד ב, ונמצא שכל תופר עושה [בנוסף למלאכת תפירה] גם שתי מלאכות קשירה, וכיחד הוא עושה ארבעים מלאכות.

אלא שלענין מנין החטאות שתי הקשירות נחשבות לאחת, לכן נקטה המשנה לשון זה, דהיינו שהם ארבעים, וחסר אחת לענין החטאות. תוי"ט.⁷ [ועיין לקמן עד ב בהערה 7].

7. מלאכות אפיה זוריעה שונות במהותן מכל מלאכות שבת, בכך שתכליתה של המלאכה לא נשלמת עם עשייתה אלא רק לאחר מכן, כשתיאפה הפת, וכשיקלט הזרע באדמה.

לגבי מלאכת אפיה מבואר בגמרא לעיל ג א שהתורה חייבה על מעשה האפיה של האדם למרות שהשלמת האפיה נעשית אח"כ מאליה, בתנאי שאכן לבסוף נאפתה הפת. אבל אם רדה את הפת לפני גמר אפייתה הרי הוא פטור

למפרע.

ומכאן דן הרש"ש שהוא הדין ביחס למלאכת זריעה, אם לאחר הזריעה ליקט את הזרעים מן הארץ, לפני שנקלטו השרשים בקרקע, הרי הזרע פטור.

אך מאידך יש להוכיח, כי כשם שבזריעה נעשית הקליטה תמיד לאחר השבת [שהרי משך זמן ההשרשה הוא יותר מיום אחד], ובכל זאת הוא חייב כיוון שעל ידי מעשיו גרם שיושרש אח"כ הזרע, הוא הדין באפיה, גם אם הכניס את הפת לתנור סמוך לצאת השבת ונשלמה האפיה במוצ"ש הוא חייב.

אולם המנחת חינוך [מצוה רצ"ח אות י"ד] חולק עליו, ולדעתו לא יתכן לחייב על מה שנשלם בחול במלאכה שהשלמתה הוא תנאי לחיוב האדם עליה.

ולפיכך באפיה, כשם שהרודה את הפת פטור - הוא הדין שפטור אם הניח פת בתנור בשבת ונאפתה הפת רק במוצאי שבת. אך בזריעה, הואיל ותמיד קליטת הזרע היא בימים שאחר כך, שהם ימות החול, בהכרח שמלאכת הזריעה שונה ממלאכת האפיה, שהתורה חייבה על מעשה הזריעה גרידא. ולכן, גם אם יוציא תיכף את הזרע מהאדמה לא יועיל לו לפוטרו, לפי שכבר נעשתה המלאכה, והרי זה ככותב ומוחק מיד.

המלאכות המנויות עד כה שימשו במשכן לצורך הכנת הסממנים לצביעה, בצבעי התכלת והארגמן ותולעת השני, החל מזריעתם ועד בישולם.⁽⁸⁾

יב. הגוזז את הצמר מהעור.

יג. המלבנו, מכבסו.

יד. והמנפצו סורק את הצמר או חובט בו כדי להפרידו ולהכשירו לטויה.

טו. והצובעו.

טז. והטווח, עושה חוטים מצמר.

מלאכות אלו היו בצמר שעשו לצורך מלאכת המשכן.

יז. והמיסך, מותח את חוטי השתי כדי להכניסם לאריגה.

יח. והעושה שני בתי נירין, עושה שתי טבעות או שתי לולאות להשחלת חוטי השתי.

יט. והאורג שני חוטיין, שמעביר פעמיים את חוט הערב בין חוטי השתי, ויוצר בכך שתי שורות אריג.

כ. והפוצע מנתק שני חוטיין, שלפעמים החוטים ארוכים מדאי ומנתקן לצורך האריגה.

מלאכות אלו שימשו בהכנת יריעות המשכן.

כא. הקושר.

כב. והמתיר.

שתי מלאכות אלו היו במשכן בהתקנת הרשתות לצידת החלזון, שממנו עושים את צבע התכלת.

כג. והתופר שתי תפירות.

כד. הקורע על מנת לתפור שתי תפירות. שלפעמים יש באריג נקב עגול ואי אפשר לתופרו אלא ע"י שיקרע סביבו מעט ויחזור ויתפרנו בתפר ישר.

שתי מלאכות אלו היו ביריעות המשכן.⁽⁹⁾

כה. הצד צבי והוא הדין שאר בעלי חיים.

כו. השוחטו.

כז. והמפשיטו מעורו.

9. יש עוד מלאכות שבהם החיוב הוא דוקא כשעשאים על מנת לתקן. כגון, סותר על מנת לבנות, ומכבה על מנת להבעיר.

[ובמלאכת מתיר נחלקו רש"י והר"ח אי כדי לחייב בעינן שיהיה מעשהו "מתיר על מנת לקשור", עיין תוד"ה הקושר].

ומשנתנו לא הזכירה זאת משום דפשיטא היא, דאל"כ מקלקל הוא, ורק בקורע ומוחק אשמעינן שהתיקון שבדעתו לעשות צריך להיות בשיעור של אותה המלאכה, דהיינו קורע ע"מ

8. לכאורה המדבר אינו מקום זריעה וצמיחה? וכתב המנ"ח מצוה ל"ב [במלאכת החרושה אות ו'] דמבואר בתוס' במסכת חולין דבזמן שהיו ישראל במדבר היו זורעים שם והיה מצמיח. ועוד כתב, שבאמת לא זרעו את הסממנים במדבר אלא היו מוכנים בידם מקודם, אלא שכיון שהיתה בסממנים מלאכת הזריעה והיו צריכים אותם למלאכת המשכן, נחשבת הזריעה למלאכה שהיתה במשכן.

כח. המולחו מולח את העור, שהוא תחילת עיבודו.

כט. והמעבד את עורו.

ל. והממחקן מגרד את שערות העור.

לא. והמחכתכו לרצועות.

מלאכות אלו שימשו בהכנת עור התחש.

לב. הכותב שתי אותיות.

לג. והמוחק את הכתב על מנת לכתוב במקומו שתי אותיות.

כתבו אותיות על הקרשים במשכן כדי לסמן את בן זוגו של כל קרש, ולפעמים טעו ברישום ומחקו אותו כדי לכתוב את האות הנכונה.

לד. הבונה.

לה. והכותר את הבנין.

הקימו ופירקו את המשכן.

לו. המכבה

לז. והמבעיר

הבעירו אש תחת הדוד של הסממנים וכיבו אותה.

לח. המכה בפטיש לשם גמר מלאכה, כדרך האומן שמכה בפטיש על הכלי בגמר עשייתו כדי להחליקו ולהשלים תיקונו.

לט. המוציא מרשות לרשות.⁽¹⁰⁾

הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת.

גמרא:

והוינן בה: מנינא שמנה התנא את שלשים עג-ב ותשע המלאכות — למה לי?

ומתריצין: אמר רבי יוחנן: ללמדך, שאם עשאן למלאכות שבת כולן בהעלם אחד — חייב קרבן חטאת על כל אחת ואחת.

כדי שלא נטעה לחשוב כי היות והחטא בעשיית כל מלאכה ומלאכה הוא "חילול שבת" הרי זה כמי שחזר ועשה כמה פעמים את אותו החטא בהעלם אחד, שאינו חייב אלא חטאת אחת. הילכך, שנה לנו התנא במשנה גם את מנין המלאכות, ללמדנו שכל מלאכה מחייבת קרבן בפני עצמו.

ונקט התנא את מנין שלשים ותשע המלאכות ולא אמר בפשטות שהמלאכות חלוקות לקרבנות, ל"סימנא בעלמא", לידע כמה חטאות מתחייב מי שנתעלמו ממנו כל הלכות שבת נרש"י לעיל סט א. ולעיל בדף ו ב הוסיף רש"י שלדעת רבי יוחנן התכוון התנא להשיענו במנין של שלשים ותשע כי

10. מעביר ד' אמות ברה"ר הוא תולדה דמוציא מרשות לרשות, לפי שד' אמות של אדם רשותו הן, ומי שמוציא חוץ לד' אמות הוא מוציא מרשות לרשות. ר"ן.

לתפור שתי תפירות ומוחק על מנת לכתוב שתי אותיות. אבל במכבה וסותר, שאין שיעור בתיקון, דאפילו מבעיר ובונה כל שהוא חייב, אין צריך להשיענו.